

עושים סדר

הלכות, הדרכות ולוחות זמנים לקראת חג הפסח התשע"ה

הרבנות הראשית לישראל
לשכת הרב הראשי
הרה"ג דוד לאו שליט"א

בס"ד, ר"ח ניסן ה'תשע"ה

ידידי ומכובדי,

פסח נדרש על-ידי דורשי רשומות כשתי מילים כה-סח, הפה משוחח ומספר. אם לפני החג סח הפה בהלכות הכשרת הבית לחג, הרי שבלייל הסדר משוחח הפה ומספר מדור לדור את סיפור יציאת מצרים.

ליל הסדר במהותו כולל שני עניינים יסודיים, ראשית עניין האמונה. הרמב"ן בפירושו לעשרת הדברות באר, שיציאת מצרים היא ההוכחה לעיקרי האמונה. הנושא השני, הוא העברת המסורת מדור לדור, כאשר האב מעביר את המסורת והמנהגים לבניו "והגדת לבניך", באופן שהבן שואל והאב משיב.

השתדלתי להיות לפה לאותם השואלים ודורשים בהלכות החג. לשם כך נפתחת החוברת בהלכות ההכשרה, בהדגשת המותר והאסור בדיני הפסח. תיאורו של ליל הסדר והסבר הפעולות שבו.

הבהרת דיני מכירת החמץ והלכות כשרות כלליות, כהלכות בשר וחלב, דיני תרומות ומעשרות ועוד.

ברכתי כי יעלה בידנו לחוג את החג מתוך שמחת הנפש, שמחה אשר תקרין מאורה על כל מעשי היום-יום.

"ונזכה לאכול מן הזבחים ומן הפסחים במהרה בימינו אמן".

בברכת פסח כשר ושמח

דוד לאו

הרב הראשי לישראל

כתיבה: הרה"ג דוד לאו שליט"א

עריכה והגהות: הרב אביעד ברטוב, הרב ישראל רוזנברג

עיצוב: תמר גוטמן

הפקת הוידאו: תהילה רענן

ירושלים ה'תשע"ה

התמונות שבחוברת באדיבות הרב יוסף צבי רימון

לקוח מהגדה של פסח - שירת מרים, הלכה ממקורה

מרכז הלכה והוראה -מוסד הרב קוק

תוכן עניינים

7.....	לוח זמנים פסח תשע"ה.....
8.....	חודש ניסן.....
8.....	קמחא דפסחא.....
8.....	שבת הגדול.....
9.....	ערב פסח.....
9.....	הליכות והלכות.....
9.....	מהו חמץ?.....
9.....	מכירת חמץ.....
9.....	בדיקת חמץ.....
10.....	מצה שמורה - מצה רגילה.....
10.....	זכור!.....
11.....	הכנות לחג.....
11.....	הכנת הכלים להגעה.....
11.....	אופני ההכשרה.....
12.....	סוגי החומרים אותם חפצים להכשיר.....
12.....	הכשר כלי בית.....
14.....	רשימת מוצרים שהם חמץ גמור או בחזקת חמץ.....
15.....	רשימת מוצרים החייבים בהכשר מיוחד לפסח.....
16.....	קטניות ומוצרים שבהם תערובת קטניות.....
18.....	ערב פסח.....
18.....	לפני כניסת החג צריך להכין.....
19.....	שיעורי האכילה בליל הסדר.....
19.....	שמור וזכור.....
24.....	ליל הסדר.....
25.....	ארבע הכוסות.....

לוח זמנים פסח תשע"ה

בדיקת חמץ

יום חמישי י"ג בניסן (2.4.15) (אור ליום שישי י"ד ניסן) מיד בתחילת הלילה, אחר תפילת מעריב.

באר שבע	חיפה	תל אביב	טבריה	ירושלים	סוף זמן אכילת חמץ
10.08	10.06	10.08	10.04	10.06	יום שישי י"ד בניסן (3.4)
9.45	9.42	9.43	9.39	9.43	לפי מנהג עדות המזרח
סוף זמן שריפת חמץ					
11.26	11.25	11.26	11.22	11.24	יום שישי י"ד בניסן (3.4)
10.57	10.55	10.55	10.52	10.55	לפי מנהג עדות המזרח
הדלקת נרות שבת וחג					
18.41	18.33	18.40	18.28	18.24	יום שישי י"ד בניסן (3.4)
סוף זמן אכילת אפיקומן					
24.44	24.43	24.44	24.41	24.42	חצות ליל הסדר
צאת שבת ויום טוב ראשון					
19.38	19.38	19.39	19.36	19.37	שבת ט"ו בניסן (4.4)
הדלקת נרות שביעי של פסח (כניסת החג)					
18.45	18.38	18.45	18.33	18.28	יום חמישי כ' בניסן (9.4)
הדלקת נרות שבת 'שמיני' לאחר שביעי של פסח (כניסת שבת)					
18.45	18.38	18.45	18.33	18.28	יום שישי כ"א בניסן (10.4)
צאת שבת 'שמיני' לאחר שביעי של פסח					
19.43	19.44	19.44	19.42	19.42	כ"ב בניסן (11.4)

25.....	קערת ליל הסדר
27.....	סדר "ליל הסדר"
29.....	הערות לתוכנה של ההגדה
32.....	חולה בפסח
32.....	חולה ותינוק החייבים לאכול חמץ
32.....	קטניות ושוריה לחולים ותינוקות
32.....	תרופות בפסח
33.....	חולה שיש בו סכנה
34.....	חולה שאין בו סכנה
34.....	החש בכאבים קלים
35.....	ליל הסדר - חולים סוכרתיים וחולי צליאק

חודש ניסן

שלושה שמות לחודש זה, חודש ניסן, חודש האביב, וראש חודשים.

התורה קוראת לחודש זה 'ראש חדשים' (שמות יב, א) מפני שהוא החודש הראשון במנין חודשי השנה. חודש זה נקרא גם חודש האביב, מפני שבעונה זו של השנה מבשילה התבואה.

קמח דפסחא

מראשית החודש נהגו בכל קהילות ישראל

לעסוק ב"קמחא דפסחא" (קמח עבור פסח).

הדאגה לעני מושרשת בתורה, ואף על פי כן, חובה מיוחדת ישנה לקראת חג הפסח, בו ההוצאות מרובות, בשל העובדה כי חג זה הוא חג החירות. ביום זה אמורים אנו לחוש תחושת בן חורין מושלמת, ואם ידוע לנו, כי במקום כלשהו בעולם ישנו יהודי שאינו מסוגל לחוש תחושה זו, אזי נפגמת תחושת האחדות והחירות אותה אמורים אנו לחוש. ישראל ערבים זה לזה, קשורים אחד בשני, וקשיי האחד משפיעים על אי נוחות השני. את הסדר נפתח במילים "כל דכפין ייתי וייכול" - פירושן, כל רעב יבוא ויאכל עימנו, "כל דצריך ייתי ויפסח" - כל הזקוק יחגוג עמנו את הפסח. אם לא נפעל לסייע לכללית לאחינו, עלולים דברים אלו להשמע כ"לא אמיתיים", מן השפה ולחוץ, לכן מתארגנים בכל תפוצות ישראל לסייע לנזקקים בקמח-מצות ושאר מצרכי יסוד.

ישראל תורמת:

<http://www.israeltoremet.org>

שבת הגדול

השבת שלפני פסח נקראת שבת הגדול, זאת על-שום הנס הגדול שאירע לאבותינו במצרים בשבת שלפני יציאתם. באותה שבת לקחו היהודים לכל משפחה שה (כבש), שהיה מיועד להקרבה ביום י"ד בניסן. כידוע, שימש השה מוקד פולחני של המצרים (בראשית מג, לב) ובעובדה זו השתמש משה באומרו לפרעה שבני ישראל אינם יכולים להקריב קרבן בארץ מצרים מפני שהמצרים לא יניחו להם להקריב את אלוהיהם כקרבן. והנה, עם של עבדים מעז ליטול את האליל המקומי, לקושרו לכרעי המיטה ובצורה גלויה - לשחוט ולהקריב. נס גדול היה זה, שהעבדים מחללים את אליל האדון והאדונים לא עושים מאומה נוכח התגרות גלויה זו.

לכשתרצו, הנס היה הבלגתם של המצרים, אך גם עצם העובדה שהעבדים הפסיקו לפחד זה נס גדול מאד. מאורע זה היה בשבת שלפני הפסח, וכדי להזכיר זאת נקראת השבת הקודמת לפסח בשם הגדול, על שם הנס הגדול.

ערב פסח

יום זה היה יום חג בזמן שבית המקדש היה קיים. בחצות היום היו מקריבים את קרבן הפסח, ואומרים הלל בין הערביים. גם כיום ישנם סממנים של יום חג הבאים לידי ביטוי בהלכה האוסרת אבלות מחצות היום, ובנוהג שלא לעשות מלאכה מחצות היום.

הבנים הבכורים נהגו לצום ביום זה אחרי שהקב"ה היכה את כל בכורי מצרים. ובכורי בני ישראל נותרו בחיים, כאות וזכר לכך שריחם עליהם הקב"ה נקבע צום, תענית בכורים. נהגו להשתתף בסיום מסכת בבית הכנסת, לטעום מסעודת המצוה ובכך להפטר מן הצום.

הליכות והלכות

אך ביום הראשון תשביתו שאר מבתים. (שמות יב, טו)

שבעת ימים, שאר לא ימצא בבתים. (שמות יב, יט)

ולא יראה לך חמץ, ולא יראה לך שאר בכל-גבלך (שמות יג, ז)

החמץ בפסח, או תערובתו (אפילו משהו) אסור באכילה, בשתיה ובהנאה. חמץ שעבר עליו הפסח, ולא נמכר במכירת החמץ, אסור בהנאה.

מהו חמץ?

אחד מחמשת מיני דגן (גרעיני התבואה או הקמח), שבא במגע עם מים ושהה כדי שיעור חימוץ. מפאת חומרתו ושכיחותו של החמץ נוהגים בית ישראל לנקות היטב את הבית מכל דבר שיש בו חשש חמץ - ולו רק חשש רחוק, ולסלקו מרשותם.

מכירת חמץ

חמץ הנמצא ברשות היהודי, וכלים שהשתמשו בהם בחמץ, יש למכור לפני פסח לאינו יהודי. אי לזאת, על כל אחד לפנות לרב על מנת לסדר את מכירת החמץ לאינו יהודי.

את החמץ הנמכר צריך להצניע במקום סגור ושומר, כדי שלא יבוא להשתמש בו בטעות בפסח.

בדיקת וביעור חמץ

אור לארבעה עשר בניסן, בלילה שלפני חג הפסח, מחפשים ובודקים את החמץ בכל מקום שיש לחשוש, שהכניס או השתמש בו בחמץ **לרבות המכונות**, הבדיקה נעשית לאורו של נר ובמכונות לאור הפנס. קודם לתחילת הבדיקה מברכים: "על ביעור חמץ", ולאחר הבדיקה מבטלים את החמץ ואומרים "כל חמירא...".

בתי כנסיות ובתי מדרשות, בתי ספר ומפעלים, בתי משותפים, מקלטים ציבוריים וכו' - חייבים בבדיקה.

הכנות לחג

הכנת הכלים להגעלה

- אין להשתמש בכלי 24 שעות קודם הגעלתו.
- צריך לנקות היטב את הכלי מכל זוהמה ולכלוך, מפנים ובמחוץ. במיוחד יש להקפיד על נקיון מקומות התורפה, חריצים, פינות וכדומה.
- כלים שאי אפשר לנקות היטב, אפשר ללבן באש את מקומות הצטברות החמץ, ואח"כ להגיעלים כרגיל.
- יש להקפיד על הכשרת מכסה הכלי והידיות.
- אין להכשיר נפה, כלי לישה, מגרדת (פומפיה).
- כלים העשויים להתקלקל בשעת ההכשרה אין להכשירם, שמא יחוס עליהם ולא יכשירם כראוי.
- כלים המורכבים משני חלקים ואינם מקשה אחת (דוגמת סכין שהקת שלה עשויה מעץ) אין להגיעלים.

אופני ההכשרה

הכלל היסודי בנוגע להכשרת כלים לפסח הוא "כבולעו כך פולטו", דהיינו: באותו האופן שבו הכלי בלע את החמץ, כך יש להכשיר את הכלי לפסח. לכן, בכל כלי יש לבחון מהי דרך השימוש הרגילה שלו, ולפי זה לקבוע את אופן ההכשרה שלו. למעשה, יש כמה אפשרויות כיצד מכשירים את הכלים השונים:

הגעלה: מרתחים מים בתוך מיכל גדול - יש לשים בתוך המים מעט אבקת כביסה (שאינה מעלה קצף). כשהמים רותחים (מעלים בועות), טובלים בתוכם את הכלים שהשתמשו בהם בחמץ ברותחים. לאחר הטבילה ברותחים צריך לשטוף את הכלי המוכשר במים צוננים.

ליבון: כלים שמשתמשים בהם לצליה ולאפיה, וכן ברזלים שעומדים על האש חייבים ליבון, לפיכך ישהה אותם על גבי האש עד שיאדימו או שיגיעו לדרגת חום שניתזו מהם ניצוצות. (רוב הכלים בימינו אינם עומדים בליבון חמור והם ייחרסו, ולכן מבחינה מעשית לא ניתן להכשירם).

ליבון קל: יש כלים שחייבים הגעלה אך לא ניתן לנקותם היטב (ולכן הגעלה לא מועילה להם). בכלים אלו יש לעשות ליבון קל, דהיינו לחמם את הכלי בצד אחד על גבי האש, עד שאם נניח טישו בצד השני הטישו ייהפך לצבע חום.

שרייה ג' ימים: כלים שמשתמש בהם במשך השנה בצוננים, וספק אם נשרה בהם חמץ אפשר להכשירם בשרייה, כלומר, מנקים את הכלי היטב, משקעים אותו בתוך המים שלוש יממות, ומחליפים את המים כל 24 שעות.

בי"ד ניסן (ערב פסח) בבוקר שורפים את כל החמץ שנמצא בבדיקה או שנשאר בבית (אם הוא לא נמכר לאינו יהודי), על פי הזמנים לעיל. לאחר השריפה אומרים שוב את נוסח הביטול "כל חמירא...".

מצה שמורה - מצה רגילה

כל המצות שנאפות לפסח נעשות מקמח משומר, שלא בא לידי חשש חימוץ, מצה שמורה נעשית מחיטה שנשמרת עוד משעת קצירתה מן השדה.

מצה רגילה נעשית מחיטה השמורה מכל רטיבות. גם מערכת הכלים והמכונות שעוסקות בטחינה, ניפוץ, וכו' - נקיה ובדוקה היטב.

מאחר שאכילה כזית מצה בליל הסדר היא מצוה מן התורה ומברכים עליה ברכה מיוחדת על אכילת מצה, מדקדקים לאכול שיעור של כזית ממצה שמורה.

זכור!

מכירת חמץ

הציבור נדרש להזדרז במכירת חמץ עד יום חמישי י"ג בניסן תשע"ה (2.4.15)

הפרשת חלה מהמצות

בדוק אם הופרשה חלה על המצות שברשותך, אם לא, הפרש לפני כניסת החג.

הכנת מרור לליל הסדר

למשתמשים למרור בעלי חסה יש להצטייד בחסה מגידול מיוחד "ללא תולעים".

תן דעתך

אין להשתמש במצרכים שכשרותם המיוחדת לפסח אינה ידועה.

במקרה שיש ספק, ברר בלשכת הרבנות.

לאתר הרבנות - כשרות:

http://rabanut.gov.il/show_item.asp?itemId=74&levelId=61620&itemType=0

סוגי החומרים שאותם רוצים להכשיר

כלים מאבן: אם עשויים מחלק אחד - חייבים בהגעלה, אבני שיש (לא יצוקות) הרי הן כאבן.

חרס, חרסינה, קרמיקה: אם השתמש בהם בחמץ חם או בחריף - אי אפשר להכשירם - לא בהגעלה ולא בליבון. השתמש בהם בצוננים אפשר להכשירם בשרייה ג' ימים והמנהג לא להשתמש בהם כלל.

מתכות: כלי מתכת (אלומיניום, ברזל, נירוסטה, נחושת, כסף וכו') הכשרתם לפי צורת השתמשותם השימוש בהם, השתמש בהם ברותחים - צריכים הגעלה, והשתמש באש צריך ליבון.

זכוכית: מחלוקת בין גדולי הפוסקים הראשונים. **למעשה:** מן הבית יוסף פוסק (וכן נוהגים רוב בני עדות המזרח) שמכשירים אותם בשטיפה והדחה בלבד, אפילו בלעו בחמים. הרמ"א פוסק (וכן מנהג האשכנזים) שהם ככלי חרס ואין להכשירם כלל. בשעת הדחק התירו להכשירם ע"י הגעלה בכלי ראשון, שאינו על האש, או בשרייה ג' ימים. דורלקס דינו כזכוכית.

פלסטיק, ניילון: נחלקו פוסקי זמננו אם אפשר להכשירם. אם השתמש בהם בכלי שני, או ידות כלים מפלסטיק אפשר להכשיר.

הכשר כלי בית

הכיוונים במטבח:

כיווי נירוסטה: הכשרם על ידי עירוי מכלי ראשון.

כיווי חרסינה: דינם ככלי חרס ואי אפשר להגעילם, אי לזאת מנקה אותם מחמץ בעין ומצפה אותם בפח או בעץ, על הברזים יערה מים רותחים וירכיב עליהם מסנת חדשה.

במקום יציאת המים מהכירור: טוב לשפוך מים רותחים עם חומר ניקוי חריף, שיכגום טעמו של החמץ במידה ונשאר שם.

משטח השיש במטבח: דינו ככלי אבן, מגעילו ברותחים על אבן מלובנת, שיש יקר שחושש לשים עליו אבן מלובנת אפשר להקל בעירוי מכלי ראשון. נהגו לצפות את אבני השיש לפסח, בנייר אלומיניום עבה או בשעוונית.

תנורי אפיה: היות ומצויים בשוק סוגים רבים של תנורים, ובהם פריטים שונים ומורכבים, צריך להתייעץ עם רב מוסמך על כל מקרה בנפרד.

מיקרוגל: אם אפשר, עדיף לא להכשירו. במקום הצורך אפשר להכשיר ע"י השבתתו 24 שעות, ניקוי היטב בחומר הניקוי שלו הפוגם את הטעם בדפנות (לנקות היטב את הדלת), ולאחר מכן להכניס לתוכו קערה עם מים ולהרתיח עד שיתאדו המים.

אביזרים: מאזניים, משקלות וכדומה חייבים בניקוי יסודי. סכינים, מלחציים וכו' שעשויים מקשה אחת, ללא חריצים, יש להכשירם, אם רוצים להשתמש בהם בפסח.

כלי אלומיניום: נוהגים להגעיל, גם אם הם חדשים - ואפילו בכל ימות השנה, מאחר ומורחים אותם בשעת ייצורם בשמן איסור.

כיריים של גז:

1. השלד: לכסותו בנייר אלומיניום עבה.

2. החצובה: הברזלים שעליהם עומדים הסירים, צריכים ליבון.

3. המבערים: הראש של הגז, דרכו יוצאת האש - מנקים היטב את הנקבים ומשאירים דלוק עד שיישרף כל מה שדבוק בו.

4. המגש שמתחת לכיריים, טעון הגעלה (וניתן גם לכסותו בנייר אלומיניום עבה).

מיקסר וסיר לחץ: יתייעץ עם רב מוסמך אם וכיצד להכשירם.

פלטה של שבת: טעונה ליבון קל, או שיערה עליה רותחין שישאירנה דולה כשעתיים, רצוי לצפותה בנייר אלומיניום.

מקררים: מנקים היטב, במיוחד בפניות ובסדקים, המהדרין מכסים את המדפים בציפוי מיוחד לפסח, יש להזהר מאד לנקות היטב את קיפולי הגומי המודבק מסביב לדלת המקרר, כי מצויים שם הרבה פיזורי לחם בעין.

דוד מים: יש להוריד את האבן שבתחתית הכלי במידת האפשר (בעזרת חומרי ניקוי מתאימים) ולהגעילו. בשעת ההגעלה ידאג שהברז היוצא מהדוד יהא פתוח, כדי שייכנסו לתוכו המים הרותחים. (אם מניחים במשך השנה חמץ על מכסה הדוד, הוא צריך ליבון חמור).

מיחם חשמלי: יש להוריד את האבן שבתחתית הכלי במידת האפשר (בעזרת חומרי ניקוי מתאימים), להביאו למצב רתיחה עד שהמים יגלשו מן הדוד החוצה.

שולחנות:

שולחן ששמים עליו כלי ראשון שמורידים מהאש, טעון עירוי מכלי ראשון ואבן מלובנת, ולא ישתמשו בו לפני ההכשרה במשך 24 שעות.

שולחן שנמנעים מלשים עליו קדירה רותחת (שולחן מפורמייקה עדינה), אפשר להשתמש בו בהפסק מפה, ואין צורך בהכשרה. שולחן, שמשתמשים בו רק בצון - מצד הדין לא טעון כלל הכשר.

המנהג לכסות בפסח את כל השולחנות במפות, ומקומות שנוהגים להניח עליהם קדירות חמות, מכסים בעץ, כיסוי פח או קרטון עבה.

יש לנקות את שקית **שואב האבק**. יש לנקות את היטב את **מכשיר הטלפון**, כי שכיח מאד שמדברים באמצע האכילה.

מפות שולחן: מכבסים בחום המירבי המותר לסוג החומר ממנו עשויה המפה (טרליון, בד, ניילון וכו') במים וחומרי ניקוי, (שיפסלו את הבלוע מאכילת כלב).

טבעות שעושים על הידיים, צריך לנקותן היטב.

שיניים תותבות: ראוי שלא להשתמש בשניים התותבות 24 שעות בדברים חמים, לאחר מכן מערה עליהן מים רותחים מכלי ראשון, יש מקלים שדי להכשירן בעירוי מים חמים מכלי שני.

רשימת מוצרים שהם חמץ גמור או בחזקת חמץ

אבקת פלאפל
אובלטים
אטריות, פתיתים וכדומה
בונזו (אוכל, לכלבים ולחתולים)
ביסקויטים
בירה לבנה ושחורה מכל הסוגים
בלינצ'ס
ביסלי וכו'
בצק (כל המינים)
גביעים ודפנות לגלידות
גריסין (גרויפיין)
דג פילה עם פירורי לחם (צריך הכשר בכל ימות השנה)
וופלים
ויסקי שולחני
חומץ תוצרת חוץ
חיטה
חיטה תפוחה
נבטים
נבטמין (מאכל לתינוקות)
סובין
סוכריות מלץ ורום
סולת
ספירט עוגות, עוגיות וכל מיני מאפה
עמילן דגן
פיצה קפה פלוס
תאנים מיובשות
תחליף מלח כגון: הדר

יש עוד מוצרים רבים שהם חמץ גמור, או תערובת חמץ או שיש בהם חשש חמץ, בכל ספק כדאי לשאול רב. כאמור לעיל, את כל המוצרים הללו צריך לשרוף בביעור חמץ בערב פסח, או למכור אותם לאינו יהודי (לא יאחר מיום חמישי י"ג בניסן (2.4.15)), ולקבל אישור על המכירה.

בני עדות המזרח האוכלים קטניות שימו לב:

האורז והקטניות הנאכלים בפסח טעונים בירור ובדיקה קפדנית לפני החג! היות שקיימים מפעלים בהם קולפים את האורז וטוחנים אותו באותו מבנה שטוחנים קמח, יש חשש שאבק הקמח מתפזר על האורז והוא חמץ. אי לזאת, אין לקנות אורז אלא בהכשר מיוחד לפסח.

אסור לקנות לפסח גרעיני חמוניות קלויים בלא הכשר מוסמך! כי בדרך כלל מוסיפים קמח למלח ששמים על הגרעינים, על מנת שיידבק היטב לגרעינים.

רשימת מוצרים החייבים בהכשר מיוחד לפסח

אבקות למיניהן
אבקות נמסות (פודינג אינסטנט, ג'לי וכו')
גבינות
גלוקודה (גלוקודה מחו"ל יש עליה חשש חמץ)
גלידות ושלגונים
חומרי ניקוי
חלב ומוצריו
מלח לימון
ממתקים לכל סוגיהם
משחת שיניים
משקאות קלים - סירופים למיניהם
סבונים לכביסה ולרחצה
סוכר ומוצריו
שימורי פירות, ירקות, בשר, דגים וכול סוגי השימורים
ספריי
פירות יבשים

ממתקים ומוצרי שוקולד: בחלק גדול מהמתקים, השוקולדים וכד', שמנים צמחיים שמופקים לעיתים קרובות מקטניות, לפיכך, ימנעו אשכנזים מלאכול מוצרים אלה, אם לא ניתן הכשר מיוחד המעיד שאין בהם חשש קטניות.

שוקולד וממתקים אירים המיובאים מחו"ל בלי הכשר רבנות מוסמכת יש בהם חשש איסורי תורה ואסורים באכילה גם בכל ימות השנה.

צבעי מאכל
קוסמטיקה
קמח תפוחי אדמה
קפה, קפה נמס ותה
ריבות למיניהן
שוקולד ומוצרי
שמנים, במרגרינה יש חשש קטניות
תבלינים
תמציות למיניהן
תרופות

יינות ומשקאות חריפים תוצרת ישראל, חייבים בהכשר רגיל ובהכשר מיוחד לפסח. תוצרת חו"ל אסורים, אלא אם כן יש עליהם הכשר מרבנות מוסמכת.

טשיבו - קפה מדגן - הוא חמץ גמור ואסור לשימוש בפסח.

קטניות ומוצרים שבהם תערובת קטניות

האשכנזים וחלק מבני עדות המזרח אינם משתמשים בקטניות ובמופק מהן בפסח. רוב בני עדות המזרח משתמשים בקטניות, אך צריך לבדוק היטב לפני הפסח, לפי שמצוי שיתערב בהן חמץ.

באיסור קטניות לאשכנזים כלולים גם המוצרים המופקים מקטניות, כגון שמן (רמ"א סימן תנ"ג, א) רוב השמנים המצויים בשוק הם שמנים מקטניות (שמן סויה, שמן תירס, שמן חמניות, שמן פשתן, שמן שומשומין), ונהגו להשתמש רק בשמן זית, שמן קוקוס, שמן אגוזים ושמן דקלים.

המרגרינה לסוגיה השונים **מיוצרת מקטניות**, ואין האשכנזים משתמשים בה, חברת "מטע" מעמק חפר מייצרת מרגרינה מיוחדת ללא קטניות, משמן דקלים, בהכשר הרבנות הראשית נתניה.

מזון לתינוקות מקטניות: לא אסרו הקטניות לתינוקות שזהו עיקר מאכלם, כגון דייסת אורז או קורנפלור (תירס).

צריך להקפיד להשתמש עבור התינוק רק במוצרים שמסומן בהם "כשר לפסח". יש לבשלם בכלים מיוחדים ולהשתמש בהם בצלחות, ספלים וסכו"ם מיוחדים, ונכון לעשות בהם סימן לבל יתערבו עם שאר הכלים. **באבקת חלב "מטרנה"** בעלת הכשר לפסח אין חשש קטניות ולא צריך כלים מיוחדים.

שיעורי האכילה בליל הסדר

רביעית	כל כוס מארבע כוסות	86 סמ"ק לשיטת החזון איש - 150 סמ"ק
כזית מצה		19 סמ"ק (כשליש מצת מכונה) - ראו תמונה בעמוד הבא לשיטת החזון איש - 27 גרם (כחצי מצת מכונה) - ראו תמונה בעמוד 21
כזית מרור	קלח של חזרת (חריין) או עלי חסה	17 סמ"ק (עלה קטן של חסה) - ראו תמונה בעמ' 22
שעור אכילת אפיקומן		כזית מצה, כדלעיל
כדי אכילת פרס	לכתחילה	4 דקות (ויש מחמירים 2 דקות)
	בדיעבד	עד 9 דקות

ראוי לדקדק ולהוסיף מעט בשעורי המצוות, מפני שיירי המאכל הנשארים בין השיניים.

שמור וזכור

בברכת הדלקת נרות של ערב יום טוב הראשון אומרים: "להדליק נר של יום טוב" (ואם ליל הסדר חל בליל שבת מברכים "להדליק נר של שבת ושל יום טוב") וברכת "שהחיינו".

בתפילת מוסף של יום טוב הראשון מפיסיקים לומר "ותן טל ומטר", ואומרים "ותן ברכה" או "ברכנו".

אחרי תפילת מעריב במוצאי יום טוב ראשון מתחילים לספור ספירת העומר. בברכת הדלקת נרות של ערב שבת בחול המועד, מברכים כמו בכל שבת רק "להדליק נר של שבת".

בברכת הדלקת נרות בכניסת שביעי של פסח, מברכים רק "להדליק נר של יום טוב", אין לברך שהחיינו.

ערב פסח

אסור לאכול מצה בערב פסח כל היום, מעלות השחר, ויש הנוהגים לא לאכול מצה מראש חודש ניסן.

סוף זמן אכילת חמץ ושריפת חמץ ראה בתחילת החוברת.

בגמר אכילת החמץ יש לצחצח שיניים ולהסיר שאריות חמץ מהפה. מחצות היום, אין לעשות מלאכות - בדומה לחול המועד, כולל תספורת ונטילת צפרניים, אולם בנטילת צפרניים, אם שכח ליטול לפני חצות, מותר ליטול אותן אחרי חצות.

מצוה לרחוץ כל גופו בחמים ולטבול במקוה כשר לכבוד יו"ט כדי לטהר עצמו ברגל.

אין לאכול כופתאות (קניידלאך) מקמח מצה, וכן עוגות שיש בהן קמח מצה משעה 3.50 לפנות בוקר.

לפני כניסת החג צריך להכין:

יין: יחזור אחרי יין טוב וערב. ומצוה לחזור אחרי יין אדום. יש לפתוח את האריזות של חבילות המצות וכן לפתוח את המכסים של בקבוקי היין והשתייה לפני החג.

כוסות: יכין לכל המסובים כוסות המחזיקים רביעית ויהיו שלמים בלי פגם. ואך לקטן וקטנה שהגיעו לחינוך מצוה, יש ליתן כוס המחזיק רביעית, והמנהג ליתן כוס גם לקטן וקטנה, שלא הגיעו לחינוך כדי שישאלו.

יכין כוס לכוסו של אליהו הנביא.

מרור: למשתמשים למצוות מרור בחסה, יש ליטול עלים תולעים מגידול מיוחד ללא תולעים, ויש המשתמשים בחזרת (חריין) למרור.

כרפס, מי מלח: בליל הסדר אוכלים כרפס (ירק) טבול במי מלח. לכרפס ניתן לקחת כל ירק, והמנהג הוא לקחת תפוח אדמה, סלרי או צנון.

חרוסת: את החרוסת מכינים מתפוחים, שקדים וכד', מוסיפים תבלינים שונים, מרסקים יחד עד שהופך לעיסה עבה, ומוסיפים מעט יין אדום (זכר לדם), ויעשה עבה זכר לטיט. כל אלה יהיו ממוצרים כשרים לפסח, ויש להכין את החרוסת לפני כניסת החג.

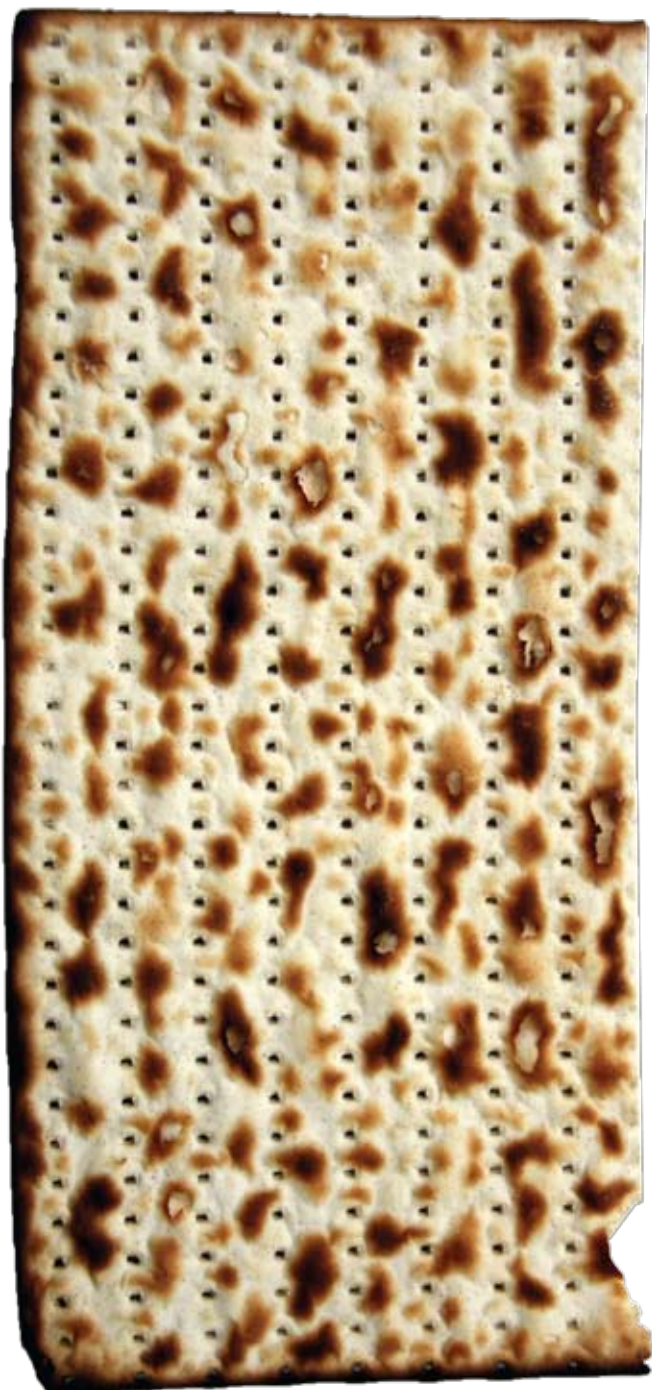
זרוע: כנף או חתיכת עוף אחרת צלויה באש, זכר לקורבן פסח. אסור לאוכלה בליל פסח.

ביצה: קשה, זכר לקרבן החגיגה.

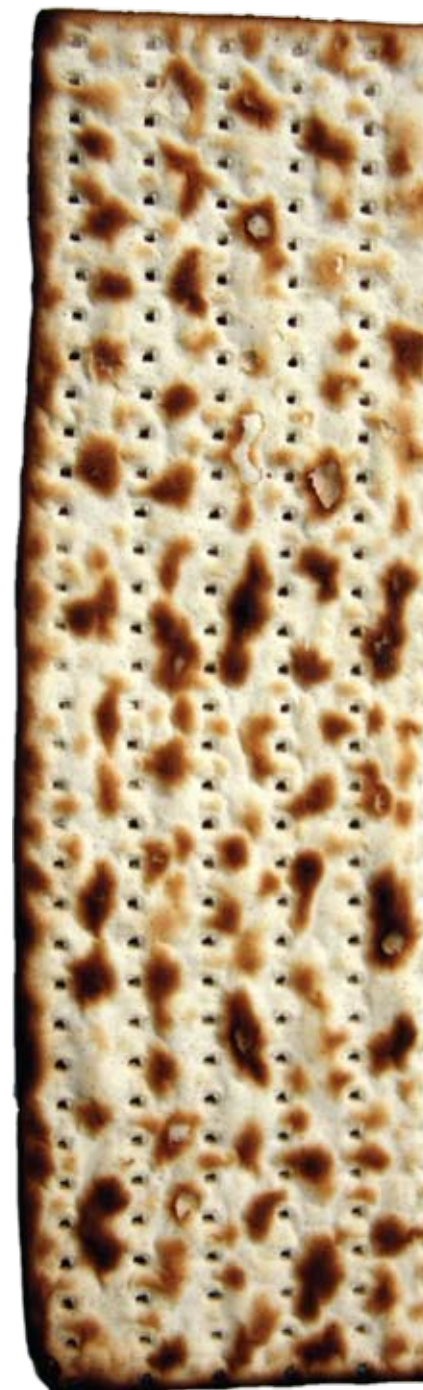
יעטר שולחנו בכלים נאים: יכין מושבים נוחים ומתאימים להסבה מוצעת עם כרים, יערוך את השולחן ואת הקערה מבעוד יום לפני הליכתו לבית הכנסת, כדי שיוכל לערוך הסדר מיד בשובו מתפילת ערבית.

'אגוזים' תמריץ לילדים: יש להכין הפתעות וממתקים כדי לחלקם לילדים לעוררם לשאול שאלות.

מצה בשיעור 27 סמ"ק, בגודל ממשי (כחצי מצת מכונה)

מצה בשיעור 19 סמ"ק, בגודל ממשי (כשליש מצת מכונה)

חסה בשיעור 17 סמ"ק, בגודל ממשי (עלה קטן של חסה)

ליל הסדר

"ליל הסדר" מורכב ממצוות שהן מן התורה, ממצוות שהן מדרבנן, וממנהגים רבים, שנועדו להזכיר אירועים וחוויות בעבר.

עם הכניסה הביתה מתפילת "ערבית" מוצאים את השולחן מכוסה מפה צחורה, ערוך בכלים מבהיקים, בגביעי יין כמספר בני הבית ובגביע מיוחד של "אליהו הנביא". המצות עטופות במפית מיוחדת, וכריות מעטרות את כסא עורך ה"סדר", המסב בראש השולחן. לא תיעדר הקערה הגדולה, עליה יונחו פריטים שונים, שהם חלק ממערכת "ליל הסדר". ליד הקערה הגדולה קערית קטנה יותר, המכילה מי מלח להטבלה, וכן מפית מיוחדת להצפנת ה"אפיקומן", שבה נשתמש בהמשך.

אם הבית מדליק את נרות החג ממקור אש שדולק מערב החג, טרם הדלקתם היא מברכת: **"ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וציונו להדליק נר של יום טוב"**

וברכה שניה: **"שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה"**. בברכת "שהחיינו" מתכוונת האם, שהברכה תחול על כל המצוות המיוחדות לפסח, ושעיתויין הוא אחת לשנה. לעומת האישה, המברכת "שהחיינו" בעת הדלקת נרות, אומר הבעל ברכה זו בעת ה"קידוש". בשנה בה חל "ליל הסדר" בליל שבת, תדליק האשה את הנרות לפני כניסת השבת, ונוסח הברכה הראשונה יהיה אז: **"להדליק נר של שבת יום טוב"**, והיא תיאמר לאחר ההדלקה.

רצוי לוודא ששולחן "עורך הסדר" יהיה מוכן לכל פרטיו ואביזריו: בשורה העליונה: מימין - ה"זרוע" ומשמאל "ביצה"; באמצע במרכז: "מרור" לברכה; בשורה התחתונה: מימין - "חרוסת", ומשמאל "כרפס". באמצע למטה: "חזרת" שהיא המרור שנועד ל"כורך". על מהותם ועל משמעותם של מרכיבי הקערה נדון בהמשך.

ב"ליל הסדר" מקיימים את שתי מצוות "עשה", שתוקפן מן התורה (דאורייתא): האחת - "עשה" של אכילת מצה בלילה הראשון של פסח, ולצורך קיומה מניחים שלוש מצות מכוסות במפית מיוחדת על גבי השולחן. חייבים לאכול בליל הפסח לפחות "כזית" מצה.

מצוה שניה, המוטלת עלינו ב"ליל הסדר" מן התורה, היא **סיפור יציאת מצרים**, בבחינת **"והגדת לבנך ביום ההוא לאמר: בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים"** (שמות יג, ח). אמנם חובת סיפור יציאת מצרים קיימת בכל יום ויום, שנאמר: **"למטן תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך"** (דברים טז, ג), ואנו מתייחסים לחובה זו מידי יום גם ב"קריאת שמע" וגם בברכה שלאחריה; אך חובת ההגדה הנובעת מן הציווי **"והגדת לבנך"** אינה מוטלת עלינו אלא בשעה ש"פסח, מצה ומרור מונחים לפניך", ומתי מתקיים ארוע כזה? הערב, בליל ט"ו בניסן, "ליל הסדר", היום בו נצטוונו לאכול מקרבן הפסח בליווי מצות ומרורים.

כדי לאפשר לכל אדם בישראל לקיים את מצוות ההגדה וסיפור יציאת מצרים בצורה נכונה, תיקנו חכמי הדורות את נוסח ה"הגדה של פסח". היא פותחת בשרטוט הרקע ההסטורי של אבותינו, החל בסיפור תלאותיהם, המשך בסיפור ירידתם מצרימה, תיאור עשר המכות שהיכה ה' את פרעה במצרים, קריעת ים סוף, וכלה בסיפור גאולת ישראל, מקבלי התורה ונוחלי ארץ ישראל.

ארבע הכוסות

מלבד מצוות אכילת מצה וסיפור יציאת מצרים, שהן מן התורה, הוסיפו חכמים חובה לשתות ארבע כוסות של יין ב"ליל הסדר" - בנוסף להצבת גביע מיוחד, המוקדש סמלית לאליהו הנביא. הטעם לחיוב ארבע הכוסות נובע מרצונו להציב זכר **לארבע לשונות של גאולה**, שבאמצעותן הבטיח ה' את גאולת ישראל ממצרים:

א. **"הוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים"**.

ב. **"והצלתי אתכם מעבודתם"**.

ג. **"וגאלתי אתכם בזרועה נטויה ובשפטים גדולים"**.

ד. **"ולקחתי אתכם לי לעם"**.

מה באה להוסיף הכוס החמישית, כוסו של אליהו הנביא? ההסבר המקובל הוא, כי למעשה קיימת גם הבטחה חמישית של גאולה: **"והבאתי אתכם אל הארץ, אשר נשאתי את ידי לתת אותה... ונתתי אותה לכם מורשה, אני ה' "**. מאחר שהובטח לנו ע"י הנביא מלאכי, כי אליהו הנביא הוא אשר יבשר את בוא הגאולה, מוזגים לו איפוא את הכוס החמישית - להדגשת הציפיה לגאולה השלמה. אין לוגמים ממנה, ומציינים, שעם בוא אליהו ובפיו בשורת הגאולה, יוגשמו חמש ההבטחות, חמש לשונות הגאולה - ואז נוכל גם למצות את תוכן הכוס החמישית.

ההסבר הפשוט הוא שנחלקו חכמים אם פסוק זה נכלל בפסוקי ההבטחה, וכמקובל בתלמוד שבמקרה ספק המסקנה היא "תיקו" - כלומר **תשבי יתריך קושיות ובעיות**, אליהו הנביא, בעת בשורת הגאולה, יכריע עבורנו בספקות ההלכתיים. לכן מוזגים כוס ואין שותים אותה, וממתנים לאליהו שיכריע אם לשתות אותה או לא.

כל אחת מארבע הכוסות חייבת להכיל "רביעית הלוג", כלומר, לפחות שמונים וששה סמ"ק, ובכל אחת מארבע הלגימות יש לשתות את רוב תכולתה של הכוס. רצוי להדר ולהשתמש ביין אדום, אך יש להמנע מיין כבד ומשכר, שיפריע לנהל את ה"סדר" כתקנו. גם מיץ ענבים כשר לקיום מצוות "ארבע הכוסות".

קצרת ליל הסדר

במרכז השולחן - הקערה. יש מנהגים שונים לסידורה של הקערה, לפי מנהג האר"י ולפי מנהג הגר"א (הגאון רבי אליהו מוילנא), אולם בציבור רווח מנהג האר"י, ואותו נפרט להלן. בזמן שבית המקדש היה קיים, חובה הייתה לאכול כזית מקרבן הפסח ב"ליל הסדר". הכבש שהוקרב כזבח פסח, חייב היה להיצלות באש ולהיאכל "בחיפזון", כפי שהיה הדבר עת יצאו אבותינו ממצרים. יחד עם בשר הזבח אכלו גם מצות ומרורים, כמאמר הפסוק: **"על מצות ומרורים יאכלהו"**. בית המקדש אינו עומד על תילו ומצוות קרבן הפסח אינה מתקיימת. לזכרה אנו מניחים על הקערה את ה"זרוע" (שוק של כבש או כנף של עוף), כשהיא מטוגנת או צלויה. מדוע דווקא זרוע? - כדי לסמל את "הזרוע הנטויה", שבה גאל ה' את אבותינו ממצרים.

בתחתית הקערה נמצאת **החזרת**, שהיא בדרך כלל מרור מרוסק. החזרת תשמש אותנו לאכילת "כורך" - זכר למנהגו של הלל הזקן, שהיה כורך מצה ומרור על פי הכתוב **"על מצות ומרורים יאכלהו"** סדר הקערה יהיה איפוא כזה:

את הקערה מציבים על גבי המפית, המכילה את שלוש המצות.

סדר "ליל הסדר"

כדי להקל על עריכתו, קבעו עורכי ההגדה סדר ל"ליל הסדר":

קדש - ראש המשפחה עורך קידוש הכולל את **"בורא פרי הגפן"**, את **"מקדש ישראל והזמנים"** ואת ברכת **"שהחיינו"**, וזו הכוס הראשונה מארבע הכוסות.

ורחץ - בני הבית יוצאים לנטילת ידיים, הנעשית ללא ברכה. לעורך ה"סדר" מגישים "נטלא", והוא נוטל ידיו במקום שבתו כדין מלך, אשר זוכים לשרתו. אגב, יש קהילות בהן נהוג כי עורך ה"סדר" לובש בגדי לבן ('קיטל' בלע"ז), והוא ככהן, שעשה את עבודתו בבית המקדש. הוא גם מסב על כרית לצד שמאל, כדרך בני מלכים.

כרפס - אוכלים את הירקות הטבולים במי מלח ומברכים "בורא פרי האדמה".

יחץ - נוטלים את המצה האמצעית מבין השלוש וחוצים אותה לשניים. את החלק הגדול מטמינים במפית מיוחדת לשם **"אפיקומן"**. אוכלים אותו לאחר הסעודה, לפני ברכת המזון, כדי שיוותר בפניו טעם המצה, שהיא המצוה העיקרית של הלילה.

מגיד - חלק זה הוא כל סדר ההגדה, המהווה תשובה לשאלות הבנים - **"מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות?"**. במסגרת "מגיד" כלולים כל הקטעים, החל ב"עבדים היינו לפרעה במצרים", וכלה בברכה **"גאל ישראל"**. לאחר סיום "מגיד" שותים את הכוס השנייה מארבע הכוסות.

רחצה - נוטלים ידיים ומברכים **"על נטילת ידיים"** לקראת הסעודה.

מוציא מצה - פותחים את הסעודה באכילת "כזית" מצה. לפני אכילתה מברכים שתי ברכות: **"המוציא לחם מן הארץ"** ו"ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על אכילת מצה".

המצות הן מצוות "עשה" נפרדת, שתחולתה קיימת עד היום גם בלא קרבן פסח, **והמרור**, שהיה צמוד, כמו המצה, לקרבן פסח, אין חיובו בימיו מן התורה, אלא מדרבנן בלבד. המרור הוא כל ירק שעליו מרים: חסה, עולש וכד', והוא נועד להזכיר את הפסוק **"וימררו את חייהם בעבודה קשה"**. יש לאכול מן המרור לפחות **"כזית"** (במקרה של עלי חסה - כשבעה עשר גרם, שהם כעלה חסה קטן), ואף כי מצוות אכילתו נוהגת בימיו מדרבנן בלבד, תיקנו חכמים שיש לברך לפני אכילתו **"ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על אכילת מרור"**. יש להקפיד על עלי חסה נקיים מתולעים (רצוי מחברות המגדלות חסה בגידול מיוחד ללא תולעים), מפני שייכתן שנקיים מצות מרור מדרבנן ונעבור על איסור תולעים החמור, מדאורייתא.

בחלקה העליון של הקערה מצד ימין, מונחת הזרוע זכר לקרבן הפסח. מולה, בצד שמאל של החלק העליון, מניחים את **הביצה** המבושלת, הבאה להזכיר קרבן שהקריבו אבותינו בכל אחד מ"שלושת הרגלים" - קרבן **חגיגה**. במליצה אמרו, כי נבחרה הביצה הקשה לייצג את קרבן חגיגה בשל היותה מסמלת את תכונת העם היהודי: כשם שביצה, ככל שמרתיחים אותה - כך היא מתקשה ומתחסנת יותר, כך גם עם ישראל: ככל שיענו אותו וייסורו - כך יתחשל, יתקשה ויתחזק. יש המסבירים את אכילתה כזכר לחורבן המקדש, שכן ביצה היא מאכל אבלים.

בין הזרוע לביצה, קצת נמוך משתיהן, מונח **המרור** - בדמות עלי חסה. שלושה מרכיבים אלו: הזרוע והביצה - למעלה, והמרור - למטה, מהווים מעין תנועת סגול בחלקה העליון של הקערה. מתחת לסגול זה נמצא סגול נוסף והרכבו: **חרוסת**, **כרפס** ומתחתם **החזרת**, שני הרכיבים של סגולים אלה באו כדי לעורר את תשומת לב הילדים ולדרבנם לשאול לפשרם, שכן כל ה"סדר" כולו נועד כדי לספר לילדים את התרחשות יציאת מצרים. כציווי: **"והגדת לבנך"**. פעולה אחרת שנועדה לעורר את סקרנות הילדים, היא הנהוג להטביל מרכיבים של הקערה זה בזה: את **המרור** מטבילים ב**חרוסת**, העשויה אגוזים מרוסקים, פלחי תפוחים, תמרים, תבלינים שונים, צימוקים ויין (המעניק לה את צורתה הנוזלית). החרוסת באה להזכיר את הטיט, שבו התמקדה עבודת הפך של אבותינו במצרים. המלה עצמה מעידה על כך, **חרוסת** גזורה מ**חרסית**, ממנה היו מורכבות הלבנים שבנו את פיתום ואת רעמסס. המרור מוטבל איפוא בחרוסת, אולם אין זו הטבילה היחידה במהלך ה"סדר".

מול החרוסת, הנמצאת בחלק הימני התחתון של הקערה, מונח, בצד שמאל, **הכרפס**. הכרפס - ירק גינה, שעליו וגבעוליו הצעירים משמשים תבלין, וכן ירקות מבושלים, תפוח אדמה, גזר צנונית, פטרוזיליה, סלרי וכד'. את הכרפס מטבילים במי מלח, וגם זאת כדי לעורר סקרנות אצל הילדים שאינם מורגלים בכך כל ימות השנה.

מסיימים בהכרזה משותפת: **"לשנה הבאה בירושלים הבנויה!"** (ממש כפי שמסתיימות תפילות יום הכיפורים, עם תום "נעילה").

מסיימים את "ליל הסדר" באמירת הפיוטים הידועים "ויהי בחצי הלילה", "ואמרתם זבח פסח", "כי לו נאה - כי לו יאה", "אדיר הוא", "אחד מי יודע?", "חד גדיא" - עדה עדה ולחניה, קהילה קהילה ונוסחה היא. תוספות אלו הן פרי גדולי הפייטנים, כגון: **יא, רבי אליעזר הקליר** ועוד.

הערות לתוכנה של ההגדה

"הא לחמא עניא"

החלק "מגיד", המציין את אמירת ההגדה, פותח בקטע ארמי דווקא:

מקור	תרגום
הא לחמא עניא, די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים	זה לחם העוני שאכלו אבותינו בארץ מצרים
כל דכפין ייתי ויכול, כל דצריך ייתי ויפסח	כל הרעב יבוא ויאכל, כל הצריך יבוא וישתתף בפסח
השתא הכא, לשנה הבאה בארעא דישראל	השנה כאן, לשנה הבאה - בארץ ישראל
השתא עבדי - לשנה הבאה בני חורין	השנה עבדים - לשנה הבאה בני חורין

מרור - אוכלים כ"זית" לפחות מן המרור, ולפני כן מברכים: **אשר קדשנו במצותיו וציוונו על אכילת מרור**.

כורך - נוטלים מן החזרת, מורחים אותה בין שני חלקי המצה, ואומרים "זכר למקדש כהלל" וגו', מפני שהלל נהג לכרוך "על מצות ומרורים". אוכלים לפחות "כזית" מהמצה ו"כזית" מהמרור.

שולחן עורך - סעודת החג.

צפון - בתום הסעודה מוציאים את האפיקומן, שהוצפן במהלך ליל ה"סדר", ואוכלים ממנו "כזית" לפני ברכת המזון.

מהו **האפיקומן**? המלה מורכבת משתי מלים ארמיות: אפיקו-קמן שתרגומן: הוציאו לפנינו. כלומר: בתום הסעודה רגילים היו לסלק את השולחנות, שעליהם הוגש המזון, ולהכניס תחתיהם מגשים של מיני תרגימה ומגדנות לקינוח. כשבית המקדש היה קיים, הייתה חובה של אכילת קרבן הפסח ונצטוויו לקנות את הסעודה באכילה של "כזית" מבשר הפסח, כדי שטעם הקרבן יותר בפיו. בימיו, כאשר מצוות אכילת קרבן פסח אינה תקפה עוד, נותרה לנו מן התורה רק מצות "עשה" של אכילת מצה. המצה היא המזון האחרון המוגש לפניו ב"ליל-הסדר", סמוך לברכת המזון. על כן היא נקראת "אפיקומן", וטעמה של מצות ה"עשה" נשאר איפוא בפיו. לפי סדר ההגדה נותר לאחר האפיקומן, רק ללגום יין של שתיים מ"ארבע הכוסות". על מנת לעורר את סקרנות הילדים מוצפת מחצית המצה האמצעית ואחר הסעודה מחלקים אותה למסובים. הילדים נוהגים שלא להחזיר את מחצית המצה שהוצפה - אותה מצאו והסתירו במקום אחר - עד שתובטח להם מתנה. מנהג זה בא כפירוש למאמר במסכת פסחים, (קט, ב) "חוטפין מצה בלילי פסחים בשביל בתיוקות שלא ישנו". בניגוד לכונה במקור - כי ימהרו לאכול את המצה כדי שלא יאחרו את אמירת ההגדה - פירושהו הילדים פשוטו כמשמעו: "חוטפין" את המצה, ועד שלא מובטחת המתנה - אין ממשיכים בסדר, וממילא לא הולכים לישון...

ברך - ברכת המזון, הכוללת את תפילת "יעלה ויבוא", ובה ציון חג הפסח "יום חג המצות הזה". תוספת זו נאמרת בכל ברכות המזון בכל שבעת ימי הפסח.

הלל - לאחר ברכת המזון ושתיית הכוס השלישית מ"ארבע הכוסות" אומרים פרקי "הלל" על הניסים והנפלאות של יציאת מצרים. בחלק זה של ההגדה "גומרים" את ההלל, ששניים מפרקיו נאמרו קודם הסעודה ("הללויה" ו"בצאת ישראל מצרים"). במסגרת "ההלל הגדול" מסתיים כל פסוק בהכרזה **"כי לעולם חסדו"**, לאחריו אומרים את **"ברכת השיר"** היא **"נשמת כל חיר"**, ולבסוף - את הברכה המסיימת את ה"הלל", **ברוך אתה ה' מלך מהולל בתשבחות**. אחרי ה"הלל" שותים את האחרונה מבין "ארבע הכוסות" ומברכים ברכה אחת "מעין שלוש" **על הגפן**.

נרצה - זהו פרק הסיום של ההגדה, בו נשטחת בקשתנו, שכל שנאמר בלילה זה, יתקבל לרצון: **"חסל סידור פסח כהלכתו - ככל משפטו וחוקתו. כאשר זכינו לסדר אותו - כן נזכה - לעשותו. זך שוכן מעונה - קומם קהל עדת מי מנה, קרב נהל נטעי כנה - כדוים לציון ברנה"**.

מכירים או בתים רבים, שהמצב בהם דומה למצבה של משפחת ארבע הבנים: האב, בחוץ לארץ, היה תלמיד חכם וידען; בנו פרק כל עול, צעד עם תורות מודרניות, שעבורן הייתה היהדות והדת דבר אנכרוניסטי וטפל, ולכן התנער מכל מה שספג וראה בבית אבא; בנו התמים, אינו יודע ולא כלום; ובן-בנו - וכאלה רבים מבני הנער היום, אינו יודעים אפילו כיצד לשאול. ייתכן שכלפי מצב זה של ארבעה דורות השתמשו חז"ל בביטוי "כנגד ארבעה בנים דברה תורה" - כדי ל**מנוע** מצב כזה, יש לצאת נגד היוצרות חברה, המשוללת כל ידיעה.

הקטע נאמר במקור בלשון הארמית, כיון שהיתה שגורה בפי העם, וחשוב היה כי בפתיחת ההגדה יבוא קטע שיובן לכל. רבים מערערים כיום על הנוסח האומר: "**השתא הכא**" ו"**השתא עבדי**", באשר אנו כבר עם עצמאי היושב במדינה ריבונית. אולם העיקרון של "**ישראל ערבים זה לזה**" הוא שמכתיב כאן את הנוסח: כל עוד מצוי רוב העם היהודי בארצות נכר, ורבים ממליוני אחינו נמצאים בארצות שבהן אין הם יכולים (או שאינם יודעים) לחיות חיים יהודיים מלאים - יישאר הנוסח "השתא הכא" ו"השתא עבדי". "הא לחמא עניא" משמש איפוא פה לאלה, שנבצר מהם להסב ל"סדר" ולומר: "לשנה הבאה בארעא דישראל, לשנה הבאה בני חורין".

"מה נשתנה?"

במילים אלו מתחילות "ארבע הקושיות", שנוהג לשאול הבן הצעיר את האב ב"ליל הסדר" על אודות המנהגים השונים שהוא רואה בליל זה. ארבע השאלות היו כרוכות במנהג הקדום לאכול תחילה את הסעודה, ורק אחר כך לומר את ההגדה. הבן ראה איפוא מנהגים סותרים: פעם אוכלים מצה, המסמלת את לחם העוני, ופעם טובלים את הכרפס כמנהג העשירים; פעם אוכלים מרור כעבדים ופעם יושבים בהסבה כדרך בני מלכים. בתקופה מאוחרת, כשהקדימו את אמירת ההגדה לסעודה, לא היה עוד מקום לשאלות בתחילת ה"סדר" - שהרי כל הקושיות נסבות על מה שעתידי לראות הילד רק אחר כך. בכל זאת המשיכו לשאול את הקושיות על פי המנהג.

"ארבעה בנים"

"כנגד ארבעה בנים דברה תורה. אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם, ואחד שאינו יודע לשאול". מפי אבי מורי הרב הראשי לישראל, שמעתי על כך, שארבעת הבנים הם "בנים זה לזה", כלומר, מייצגים ארבעה דורות, וליתר דיוק חמישה:

הראשון אינו מיוצג בהגדה. **זהו האב**, שלגביו לא היתה שום שאלה, הכל היה ברור ונהיר; הבן הראשון, **החכם**, הוא החקרן והמסתקרן: "**מה העדת והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם?**" הוא שואל;

הבן השני, **הרשע**, הוא כבר בן הדור, שגדל תחת דגל ההתנכרות למורשת ולמסורת. לגביו ה"סדר" הוא מאורע מיושן, שאבד עליו הכלח. ספוג כל כולו תרבות זרה הוא שואל ברוע לב של מי שיודע בדיוק את התשובה: "**מה העבודה הזאת לכם?**" אותו מכה ההגדה כמי שהוציא את עצמו מן הכלל וכופר בעיקר;

הבן השלישי, **התם**, כבר לא ראה בבית אביו את "ליל הסדר". הוא חי בעולם, שאין לו ולא כלום עם היהדות. אולי ראה בקטנותו את ה"סדר", שסבו, החכם, ערך. הוא רק יודע שהינו יהודי, וכשמגיע "ליל הסדר" הוא שואל בתמימות: "**מה זאת?**";

הבן הרביעי אינו יודע אפילו לשאול: הוא לא ראה את "ליל הסדר" - לא בבית אביו ולא בבית סבו. ולכן תשובת ההגדה: "**את פתח לו**" - אתה חייב להגיע אליו ולספר לו.

חולה בפסח

חולה ותינוק החייבים לאכול חמץ

- א. חולה, אשר על פי הוראת רופא מומחה, חייב לאכול או לשתות תרופה או מאכל, שיש עליהם חשש חמץ (וכ"ש אם הם חמץ גמור), ואם לא יאכל, יתכן שיגיע למצב של חשש סכנת חיים, ראוי ונכון שימכור את כל החמץ במכירת חמץ לנכרי בערב פסח, ויצניעם בחדר המכור לגוי (ואם יש צורך גם יבשל את החמץ במקום זה, בכלי חמץ). ואם אפשר, טוב שגם יאכל במקום זה, ויאמר שאינו רוצה לקנות את החמץ. ומכל מקום ישאל שאלת חכם האריך לנהוג במקרה שלפניו.
- ב. וכן הדין לגבי תינוקות הרגילים לאכול דייסות חמץ (כמו דייסת סולת, שיבולת שועל, וכל המופקים מחמשת מיני דגן). או תינוקות שהסתגלו למזון תינוקות מסויים שיש בו חשש חמץ (כמו מזון גלוטן-פרי, בראד-מיקס וכד'), וקיים חשש שאם ימנעו זאת מהם ויזינו אותם בחליפיים, יחלו ויסתכנו, חייבים להאכילם את המאכלים שרגילים בהם (באופן הנ"ל). וכיוון שישנם כיום תחליפי מזון זהים, אין להאכיל תינוק חמץ אלא במקום הוראה מפורשת מרב שהציגו בפניו את צדדי המקרה.

קטניות ושרויה לחולים ותינוקות

- ג. אף לנוהגים (מנהג האשכזנים) שלא לאכול לקטניות בפסח חולה הזקוק דווקא למאכלי קטניות, ואפילו הוא חולה שאין בו סכנה, מותר לו לאכול קטניות (ויש להעדיף שאר קטניות מאורז). וכן מותר לאחרים לבשל עבורו את הקטניות. ויש לברור ולבדוק יפה את הקטניות לפני השימוש בהן, כדי שלא יימצאו בהן גרעיני תבואה. ולכתחילה ראוי לחלוט את הקטניות ברותחין, דהיינו שיתן לתוך מים המעלים רתיחה (ולא להכניסן למים ולהרתיחם).
- ד. וכן נוהגים להכין ולבשל מוצרי קטניות עבור תינוקות, שאינם רגילים לאכול מאכל אחר (כמו מטרנה, מטרנה צמחית, טוב לי, איסומיל פרוסיבי, סימילק ועוד. וכן דייסות אורז, קורנפלור ועוד). ויש להקפיד לקחת לפסח מן הייצור המיוחד לפסח, שהוא מבורר ונקי מחשש חמץ. ונוהגים לייחד כלים מיוחדים בשביל מאכלי הקטניות עבור החולים והתינוקות.
- ה. גם הנוהגים שלא לאכול בפסח מצה שרויה, אין להחמיר בזה לחולים ותינוקות הצריכים לכך. ויותר יש להקל ב"שרויה" במי פירות (כמו יין, ביצים, שמן מיצי פירות טבעיים) בלא מים. וכן יש להקל יותר בחליטת המצה, להכניסה במים רותחים. ונוהגים לייחד כלים מיוחדים בשביל מאכלי ה"שרויה" עבור החולים והתינוקות.

תרופות בפסח

רוב התרופות המצויות בזמננו, אינן מכילות מרכיבים של חמץ, והינן כשרות לפסח, בחלק מן התרופות עדיין יש חשש תערובת חמץ, כדלהלן:

1. ישנם כדורים שהחומר המגבש ומקשה את הכדור עשוי מעמילן דגן וחמץ.
2. יש והתרופות מכילות ויטמינים מסויימים (כמו ויטמין E וויטמין C), המופקים גם מדגנים - חמץ.
3. יש והכדורים והקפסולות, ממותקים וחלקים ע"י ציפוי חיצוני של סוכרים - ממתקים העשויים חמץ. ובעיקר הסירופים (תרחיף), מעורבים בהם תמציות וחומרים משפרי טעם, המופקים מחמץ - כגון **סירופ אקמולי, שאינו כשר לפסח**.
4. כמוסות וכדורים המוקשים או ממותקים מחמץ, העומדים למציצה ולעיסה.
5. משחות (קרם) וטיפות, פתילות, זריקות, המעורב בהן כוהל חמץ, אך עומדות לשימוש חיצוני.
6. אלכוהול נקי לחיטוי יש ונעשה מדגנים - חמץ.
7. תרופות הומיאופטיות, לעיתים המצרך המהווה את יסוד התרופה הוא דגן. ויש שהכוהל המורכב בתוכן חמץ.

חולה שיש בו סכנה

- א. כיום מפרסמים קודם הפסח (ע"י קופת חולים וועדי הכשרות) רשימת תרופות הכשרות לפסי. וכמה מן התרופות המכילות חמץ (בכל השנה), מיוצרות בקו ייצור מיוחד לפסח, ונקייות מחשש חמץ (כמו סירופ אורקטין, ברונוכלט, צפורל, אקמול, רספרים. יש ששינו את הרכבם בלא חמץ, כמו סירופ מוקסיפן, פניברין, אריתרו-טבע, ויש לברר כל שנה את דין התרופה עתה). כמו כן ישנן תרופות אשר מביח"ר אחר ידוע שאין בהן חששות לפסח, לכן, אם ישנה אפשרות, יש להיוועץ עם הרופא לגבי תחליף לתרופה, שתהא כשרה לפסח.
- ב. חולה, אשר כל פי הוראת רופא מומחה, צריך לקחת תרופה מסויימת, המכילה מרכיבים מחמץ, ואם יפסיק את נטילת התרופה, אפשר ויגיע לידי מצב של אפילו ספק סכנה, חייב לקחת תרופה זו, וחלילה לו להחמיר על עצמו ולהימנע מלקחתן.
- ג. בתרופות שיש עליהן חשש חמץ, במקום שישנה אפשרות, יש להעדיף כדורים או קפסולות, על פני סירופ נזלי.
- ד. במקום שאפשר, אם יש חשש חמץ, יש לפורר את התרופה לתוך קפסולה נקייה (נמכרת בבית מרקחת), או לעוטפה בנייר דק, ולבולעה באופן זה.
- ה. חולה שכזה, הצריך לקנות בפסח חמץ גמור, או תרופות שיש בהן חמץ גמור (בעין), מלכתחילה לא יזכה בהן וישלם עבורן רק אחרי חג הפסח, וכצריך ישתמש בהן. ויניחן במקום מוצנע, ויקח משם בכל פעם לפי הצורך. (תרופה שיש בה רק תערובת חמץ, ראה להלן סעיף יב). ואם קנה קודם הפסח, ימכרן במכירת חמץ לנכרי, ויקח מהן כל פעם לפי הצורך, ויכוון שלא לזכות בהן.

חולה שאין בו סכנה

- ו. חולה שאין בו סכנה, השוכב במיטה מפני חוליו, או הסובל מכאב חזק עד שנחלש כל גופו, וכן המהלך כבריא אבל עלול ליפול למשכב אם לא יקבל טיפול מבעוד מועד, כגון: חולה קצרת (אסטמה), סכרת, דלקת פרקים, וכן הסובל ממחלת לב, שאינה מסוכנת, מותר לו לקחת לרפואתו כדורי בליעה, אפילו אם הן מוקשים ע"י חומר חמץ, באופן כזה, יבלע אותם, ולא ימיסם במים. אבל, כדאי שיפוררם לתוך קפסולה נקייה או יעטפם בנייר דק ויבלעם באופן זה.
- ז. כדורי מציצה ולעיסה, וכן סירופים המורכבים מתערובת חמץ, או ממותקים בחומרי חמץ, אסור לחולה זה לקחתם בפסח.
- ח. תרופות המכילות קטניות, מותרות לחולה שאין בו סכנה.
- ט. משחות (קרם) לסוגיהן, זריקות, טיפות עיניים, אף ואוזניים, פתילות שמשמשות בהן שימוש חיצוני, מותר לחולה זה להשתמש בהן, אף אם מעורב בהן אלכוהול, או מרכיב אחר חמץ, ואינו כשרות לפסח (וזאת אם ייצורן נעשה קודם הפסח). (יצוין כי הפתילות, תמיסת יוד וכן פולידין לסוגיו המיוצרים כיום בארץ, כשרים הם לפסח).
- י. אלכוהול נקי (ספירט) לחיטוי או לניקוי פצעים, אם נעשה מדגנים, אסור להשתמש בו בפסח (ויש לבערו מן הבית או למכרו לגוי במכירת חמץ, כדין חמץ בעין). יצוין כי האלכוהול המשווק כיום בארץ, מיוצר ממולסאות סוכר, או ממקור פטרו-כימי, ונקי מחשש חמץ, ובחול"ל יש לברר את אופן הייצור.
- יא. תרופות הומיאופתיות, יש לוודא שהצמח המרכיב את יסוד התרופה אינו מחמשת מיני דגן. וכן, אין להתירן בפסח רק אם נתברר שהאלכוהול המורכב בהן אינו חמץ (תרופות הומיאופתיות המיוצרות בחו"ל, רובן חמץ, מפני שמכילות כוהל דגנים. המיוצרות בארץ יש לוודא כנ"ל). ובאין סכנה, אין להתירן בפסח, ויש להיוועץ עם הרופא על לקיחת תחליף לימי הפסח, ושומר מצווה לא יידע דבר רע.
- יב. תרופה שיש בה רק תערובת חמץ מותר, מן הדין, לקיימה בפסח, ואינו צריך לבערה או למכרה לנכרי. אך נוהגים למכור את ארון התרופות במכירת חמץ לגוי. אולם חולה, שמותר לו לקחת תרופה, מותר לו להוציא לצרכו תרופות מארון התרופות אף מהנמכר לנכרי.

החש בכאבים קלים

- ג. החש כאבים קלים ונזקק לתרופה, לא יקח תרופה שיש בה חשש תערובת חמץ ובמקום צורך גדול, יש להקל לבלוע הכדור, כשהוא עטוף, בקפסולה נקייה וכשרה, או עטוף בנייר דק, או יעטפנו בקליפת בצל (וכך לא יחוש בטעם).
- ד. מותר לקנות אחר הפסח תרופה המכילה חמץ, עבור החולה, אף זה שאין בו סכנה, גם ממי שחשוד שלא מכר את חמצו כדין.

ליל הסדר - חולים סוכרתיים וחולי צליאק

- טו. חולי סכרת אשר שתיית ארבע הכוסות עלולה לפגוע באיזון הסוכר בגופם, יכולים לנהוג באחד מהאופנים הבאים (שימו לב, כל אחד מן המסלולים תלוי ברמת האיזון של הסכרת בדם):
 1. יש לשתות יין יבש (שרמת הסוכר שבו נמוכה יותר) בשיעור 86 סמ"ק (רביעית על פי שיעור הגר"ח נאה), בכפוף להזרקת מנה מוגברת של אינסולין (אך בתנאי שהדבר לא יגרום להזרקות נוספות אלא רק להגדלת המינון בכל זריקה).
 2. המתקשים לשתות יין יבש יכולים לערבב מיץ ענבים עם מים, דהיינו להוסיף שני שליש מים לשליש יין בכפוף להזרקת מנה מוגברת של אינסולין (על פי התנאים שבסעיף הקודם).
 3. במידה ואין בידו לעמוד באחד משני הסעיפים שלהלן הרי הוא פטור ממצוות ארבע כוסות. טוב שישתה קפה או תה כחמר מדינה אך בלי ברכה.
- טז. חולי צליאק - כיום נמכרים בשוק סוגים שונים של מצות ללא גלוטן. הפוסקים נחלקו האם במצות אלו אפשר לצאת ידי חובה חובת מצוות אכילת מצה בליל הסדר, שהיא מצווה מן התורה.
- למעשה, חולה צליאק שיכול לאכול כזית מצה בשיעור המינימלי ביותר (דהיינו מצה בגודל זית של ימיו, כשיעורו של הגר"ח מוולוז'ין), מבלי שיסתכן, יאכל שיעור זה בכזית הראשון של "מוציא מצה", שבו מקיימים את המצווה מן התורה. את שאר המצות שחייבים לאכול בליל הסדר יאכל ממצות ללא גלוטן.
- חולה צליאק שלא יכול לאכול אפילו שיעור מינימלי כזה, יאכל בליל הסדר כולו מצות ללא גלוטן.

כָּל הַמַּחְלָה אֲשֶׁר שִׁמְתִי בַמִּצְרִים לֹא אֲשִׁים עֲלֶיךָ, כִּי אֲנִי ה' רַפְאֵךְ (שמות טו, כו)